

**Eszterházy Károly Katolikus Egyetem
Történelemtudományi Doktori Iskola**

Kis József

**Borsodi ellenállócsoportok és szervezkedési ügyek a
Rákosi-korszak idején**

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Témavezető:

Dr. Rainer M. János, az MTA rendes tagja,
egyetemi tanár (EKKE)

A Bíráló Bizottság tagjai:

Dr. Valuch Tibor egyetemi tanár (EKKE) — elnök
Dr. Ungváry Krisztián kutatóprofesszor (ME) – bíráló
Dr. Ötvös István egyetemi docens (PPKE) — bíráló
Dr. Szekér Nóra osztályvezető (ÁBTL) — külső tag
Dr. Bartók Béla egyetemi docens (EKKE) — titkár

Eger, 2025

Bevezetés, kutatási célkitűzések

1945 és 1956 között a magyar sajtó telis-tele volt demokrácia- és szovjetellenes összeesküvésekkel, sőt fegyveres szervezkedési ügyekkel. Reakciós honvédtisztek „fegyveres ellenforradalmi szervezkedése”, „B-gárda”, Szólás Ambrus esztergomi paptanár és diákjai, páter Kiss Szaléz és társai, Magyar Testvéri Közösség, Rajk-ügy, Grösz-per és még számos „fasiszta összeesküvés” története tarkította a napi híreket. Ezen ügyek többsége mögött azonban egyáltalán nem egy illegális ellenálló szervezet állt, az ügyeket a hatalomra törő, majd a proletárdiktatúra kiépítésén munkálkodó kommunista párt és a politikai rendőrség hívta életre. Propagandisztikus fogás és hatalomtechnikai eszköz volt ezek „leleplezése”, amelyeket aztán – a kommunista párt aktuális érdeke szerint – felmentő, vagy alacsony ítéletek, de nem egyszer kivégzések követtek. A látszólag a demokrácia védelmében fellépő kommunista párt összeesküvési vádak ürügyén számolt le konkurens politikusokkal, egyesületekkel, szervezetekkel és pártokkal, s ez még a párton belül sem volt másként.

A törvénytörő perek ma már jól ismertek, számos forráskiadvány, monográfia és tanulmány dolgozta fel történetüket. Az országos horderejű összeesküvési ügyekkel szemben azonban kevésbé feltártak a csupán egy megyét, vagy települést érintő vizsgálatok, mint ahogy a tényleges ellenálló szervezetek történetének felderítése is jelentős részben várat még magára.

Dolgozatunk célja ezért ezen hiányosság részbeni kiküszöbölése, a Borsod megyei szervezkedési ügyek és ellenállócsoportok történetének feltárása. A két téma közös tárgyalása a Rákosi-rendszer működésének belső

mechanizmusából következik, a politikai rendőrség által összeesküvéseknek beállított ügyeket tettük vizsgálatunk tárgyává. Ez a fajta megközelítés lehetőséget is rejt magában a konstruált ügyek és a tényleges ellenállócsoporthoz szétválasztására, amire Borsod megyei vonatkozásban eddig alap kutatások hiányában nem kerülhetett sor. Ugyancsak módot ad arra, hogy megvizsgáljuk, hogy Borsod megyében milyen célcsoportok ellen és milyen eszközökkel járt el a politikai rendőrség szervezkedés címén 1945 és 1956 között. A vizsgálat során az egyes ügyeket viszonylagos részletességgel mutatjuk be az iratokban rejlő ellentmondások felfedése, a koncepcióváltozások és a mögöttük felsejlő politikai szándékok bemutatása céljából.

A koncepciók peres iratainak felhasználhatósága, módszere

A politikai rendőrség iratainak felhasználhatósága, illetve annak módja tekintetében a magyar történész társadalomban nincs teljes összhang. Az elsősorban a Tóth Ilona-üggyel kapcsolatban lefolyt, de általában véve az 1956-os forradalmat követő megtorlásról szóló vita alapvető nézetkülönbségeket hozott felszínre, amelyeket az egyik oldalon Eörsi László, a másikon – többek mellett – Szokolczi Attila véleménye képviselt. Eörsi úgy vélte, hogy az eljárások során „szervek rendszerint igyekeztek kideríteni a tényeket, a valóságot, és az akkori – távolról sem jogállami – törvényeknek megfelelően hozták meg az ítéleteket.” A Király Bélával kapcsolatos kutatásai során pedig arra a megállapításra jutott, hogy „még a legszörnyűbb Rákosi-érában sem csak koholt perek

léteztek.” Szakolczai Attila vele szemben úgy vélte, hogy az 1956-os perek egy része kifejezetten koncepciós volt, a megtorlás dokumentációja pedig a legelemibb részében is konstrukció. Szakolczai mindazonáltal hangsúlyozta: van létjogosultsága a koncepciós perek vizsgálatának is, csupán a megszokottnál részletesebb elemzés alá kell azokat vetni.

Gyarmati György úgy vélte, hogy a szervezkedéseket sokszor még „ügyé válásuk” előtt felfedezték, vagy pedig ügy hiányában „produkáltak” ilyet, és „tupírozott” kínvallatásokkal csináltak a bolhából elefántot, vagy „bolha hiányában kreáltak fantommamutot”. Az ÁVH olyannyira összekuszálta a szálat, hogy „alig lehet szétválasztani az egymásra rétegződő hazugságözönt tartalmazó fennmaradt iratokból, hogy mi volt – ha egyáltalán volt – a ténylegesen vád tárgyává tehető cselekmény.” Ennek következtében pedig „problémássá” válik „az ellenállás szakmai konvenciók szerinti rekonstruálása.”

Gyarmati aggodalma az állambiztonsági iratok felhasználása és az ellenállószervezetek történetének feltárása tekintetében jogos. A szervezkedési ügyek vizsgálata csak rendkívüli figyelmet megkövetelő adatgyűjtés és -feldolgozás eredményeként lehetséges. Még a legegyszerűbb eseteknél is egy-egy eseményre, momentumra vonatkozóan két-három, bonyolultabbaknál akár tíz variáció is fellelhető az iratokban. A legtöbb ügynél egyértelműen kiviláglik a politikai rendőrség azon szándéka, hogy az igazságot részben, vagy egészben elfedje, de minimum kitalált, koncepciós elemekkel vegyítse.

A kutatás nehézségét az is adja, hogy a koncepciós

perek iratanyaga általában egy komplett egészet jelent. A kihallgatási jegyzőkönyvek, a vádirat, a tárgyalási jegyzőkönyvek és a bírósági ítéletek mind-mind egyetlen történetet tárnak elénk, amelyek sokszor még akkor is hihetők, ha közben a koncepció változik. Az iratok állításai között vajmi kevés belső feszültség mutatkozik, s ha az felismerhető, még nem szolgáltat elegendő okot arra, hogy a „büntettet” megkérdőjelezzük. A koncepció tettenéréséhez ezért további forrásokra van szükség, amelyeken keresztül a vádlottak, vagy pedig a koncepció végrehajtói szólhatnak hozzánk. Szerencsés esetben ilyen forrásokat maga az iratanyag is tartalmaz.

A nyomozati iratok forrásértéke szempontjából meg kell különböztetünk a Sztálin halála előtti és utáni iratokat. Míg 1953-ig a kihallgatások során a gyanúsítottaknak nagyon kevés esélyük volt arra, hogy tagadásukat fenntartsák és ragaszkodjanak saját előadásukhoz, addig 1953 után már kétségtelen, hogy volt erre lehetőség, ha nem is mindig. Az 1953 után lefolytatott eljárások során a gyanúsítottak már megpróbálhattak ellentmondani kihallgatóiknak és tagadni az ellenük felhozott vádakat. Az államvédelmi tisztek ekkor már – „hivatalosan” – a fizikai erőszak eszközével nem élhettek, ami többször visszavetette a koncepció gyanúsítottak általi elfogadtatásának lehetőségét. A lelki manipuláció eszköze azonban változatlanul a rendelkezésükre állt. Ez nem pusztán azt jelentette, hogy az addig jó viszonyra törekvő, barátságosan viselkedő kihallgató egyszerre rendkívül gorombává válik és útszéli hangnemben ócsárolja a gyanúsítottat. Enyhébb eszközként megemlíthetjük a cigaretta engedélyezését, vagy a melegebb ruházat viselését. Durvább esetben természetesen a gyanúsított

jövőbeni helyzetével való fenyegetődzés (akasztófa, börtönben fog meghalni), vagy akár a családtagok sorsával való fenyegetés is előfordult. Kétségtelen mindenestre, hogy az 1953 után lefolytatott eljárásokban is hatékonyan manipulálták a vádlottakat és sikerült őket olyan vallomások megtételére, vagy jegyzőkönyvek aláírására bírni, amelyek a gyanúsítottak igazságérzetével nem voltak összhangban. A miskolci Fehér Partizánok ügyében tartott nyilvános tárgyalás is rámutat arra, hogy fizikai erőszak nélkül is meg tudták győzni a vádlottakat arról, hogy saját érdekeikkel szemben, akár a halálbüntetésbe is taszítva magukat, az előadó kedvére téve nyilatkozzanak akár a kihallgatás, akár a bírósági tárgyalás során.

Mindez leginkább egy másik, ugyancsak vitatott forrásanyag vizsgálatával mutatható ki, a fogdaügynöki jelentések feltárásával, az ott szereplő adatoknak más fórumok előtt elhangzott információkkal való összevetésével. A fogdaügynökök alapvetően az államvédelem szolgálatában álltak és az volt a céljuk, hogy a gyanúsítottaktól a vélt vagy valós bűncselekménnyről további információkhoz jussanak. Emellett azonban a gyanúsítottak, vádlottak hangulatát is meg kellett örökíteniük, s ezen információk olyan feszültségek feltárásához vezethetnek, amelyek a hivatalos iratok igazságtartalmát jelentősen megkérdőjelezzik. A gyanúsítottak fogdai magatartásáról szóló jelentésekben ugyanis az érintettek egyaránt beszámoltak arról, hogy kihallgatójuk milyen technikával, „csellel” akarja őket a számukra terhelő vallomásra bírni, de mellette arról is beszámolnak, hogy vallomásuk mely része, vagy pedig mely vallomásuk nem bír igazságtartammal.

Egy másik forrásbázis lehet a felülvizsgálati, kegyelmi, vagy rehabilitációs eljárások során keletkezett iratok, kérvények tömege. Minthogy ezen iratok a törvénysértések nyilvánosságra kerülése után készültek, az elítéltek többsége már nyíltan képviselte a saját álláspontját. Ekkor számoltak be általában először – és sokszor utoljára is – arról, hogy milyen eszközökkel, akár kínzások útján és kik vették rá őket a hamis vallomások megtételére. Ezen interpretációk hitelessége felől csak ritka esetben van ok a kételkedésre. Az 1953 után lefolytatott eljárások tekintetében azonban az is kiválglik, hogy – a rákosista terror nyilvánosságra kerülése után – több volt elítélt igyekszik az ellene lefolytatott eljárást teljes mértékben koncepciónak feltüntetni és ezzel egykori valóban rendszerellenes tevékenységét elfedni. A történész ilyen esetekben csupán a teljes iratanyag belső, összehasonlító elemzésével próbálhat rendet tenni az ellentmondásos állítások között. Szerencsés esetben mindezek összevethetők az érintettek visszaemlékezéseivel. A memoárok azonban helytől és időtől (emigrációban, itthon, Kádár-rendszerben, vagy a rendszerváltozás után) függetlenül ugyancsak erős forráskritikával kezelendők.

Mindazonáltal a rendelkezésre álló források alapján az 1950-es évek pereit is vizsgálhatók. Bár egyes esetekben csupán kérdések feltevésére van mód, sok esetben a történetek tisztán kirajzolódnak és a szakma szabályai szerint alátámasztott következtetések levonására alkalmasak. Munkánkat ebben a hitben és reményben végeztük.

A kutatás fontosabb eredményei és következtetései

Az 1945-1948 közötti borsodi szervezkedési ügyeknél szembeűnő, hogy azok megmaradtak ügyeknek és ha bírósági eljárásra is került sor, addigra a vádak már jelentősen módosultak, szinte jelentéktelenné váltak. Ennek oka alapvetően az volt, hogy az ügyeket politikai megrendelésre indították, s amint a politikai cél teljesült, az ügy, a gyanúsítottak/vádlottak sorsa érdeklődési körön kívülre került.

Így történhetett meg, hogy kezdetben Dancza Lajost azzal gyanúsították, hogy „fegyveres bandájával” szervezkedik és a miskolci államrendőrségi vezetőinek életére akar törni, letartóztatásakor azonban már megjelent a „besűgői kártya”, amely előnyt élvezve átvette a főszerepet. Személye időközben országos összefűggsbe került, miután a hatalomátvétel menetrendje szerint az éberségtől túlfűtött és frissen hazatérő moszkoviták azonnal hozzáláttak a párton belűli másként gondolkodók, a „frakciósok” félreállításának és közűjuk sorolták Danczát is. Már-már körvonalazódhatott egy magukat kommunistáknak álcázó fasiszta besűgők által életre hívott országos összeeskűvés képe, mikor a koncepciógyártók ismét módosítottak a képleten, s végűl Demény Pálon kívül mindenkit hazaengedtek, így Danczát is.

Aktuálpolitikai célok vezérelték a miskolci 7. honvédkerűlet „fasiszta tiszti összeeskűvés” ügyének kiobbantását is. A világgá kűrtölt „reakciós” tiszti szervezkedés ürűgűén a kommunista párt az 1945. novemberi választások után megindította a honvéd felsű tisztiakarának lecserélését, s ezzel egyidűben okafogyottá vált a honvédtisztek elleni eljárás. A szervezkedés vádja elillant, s végűl csupán egy főhadnagyot ítélték el izgatás

vádjával.

A Kisgazdapárt elleni politikai hajsza, a Magyar Testvéri Közösség koncepciós ügyének alátámasztására szolgált a Kolláth-család meghurcoltatása is. Ifj. Kolláth Gyula büntetőügyét kihasználva a baloldali sajtó egy fasiszta, a Magyar Közösség által felfegyverzett szélsőséges és a „felszabadítók” elleni merényleteket elkövető demokráciaellenes szervezkedés képét tárta az ország elé, majd a kíméletlen sajtóhadjáratot egyszercsak hallgatás követte. A koncepció ezúttal is megváltozott és bár a Kolláth-család ellen a büntetőügyet lefolytatták, az már nem tartott „közérdeklődésre” számot és ha az érintettekkel szemben ki is szabtak büntetést, az sem volt jelentékeny.

Az 1950-ben lefolytatott eljárásokat ezzel szemben a legnagyobb titokban, zárt ajtók mögött rendezték meg és immár súlyos börtönbüntetések és nem egyszer halálos ítéletek kiszabásával jártak. A katonatiszti és szociáldemokrata perekben megvádolt miskolciak meghurcoltatása kettős célt szolgált. Vallomásaikkal kívánták alátámasztani valamely országos szintű politikus, vagy katonai vezető bűnösségét. Így id. és ifj. Jándy Géza vallomásait elsősorban Pórfy György (és a végül meg nem valósult Nógrádi Sándor) elleni eljárás során kívánták hasznosítani, míg a miskolci szociáldemokraták közül Virág Sándornak Kéthly Anna, Poprádi Sándornak az akkor az Elnöki Tanács elnöki tisztségét betöltő Rónai Sándor, Juhász Istvánnak pedig a Reisinger Ferenc volt belügyi államtitkár elleni adatgyűjtéshez – minden valószínűség szerint tervezett büntetőeljáráshoz – kellett vallomásával hozzájárulnia.

A vádlottak kiválasztása természetesen helyi

érdekeket is figyelembe vett. Virág Sándor és társai letartóztatásával gyakorlatilag lefejezték a Borsod megyei „jobboldali” szociáldemokrata mozgalmat, Jándy Géza és Szalay Tibor bebörtönzésével pedig a háború alatti nem kommunista ellenállásnak küldtek erős üzenetet.

Az 1950-ben lefolytatott Viszneki- és az 1951-1952-ben tárgyalt Venkovits-ügyek egyaránt két-két halálos ítélet végrehajtásával végződtek. Az előbbinél egy „kémszervezet”, az utóbbinál egy rendszerellenes illegális csoport, a Fekete Sasok ügyében folytattak le nyomozást. A két büntetőügyet a kémkedés vádja köti össze, amely mindkét esetben kételyeket ébreszt. A Viszneki-ügy iratai – szinte – egyöntetűen a bűncselekmény elkövetését támasztják alá, az adatok közötti belső feszültség azonban arra mutat, hogy az ítéletben foglaltak nem, vagy nem így történhettek. A vonatkozó fejezetben jelzett kérdésekre csak abban az esetben kaphatnánk választ, ha egyéb információk állnának rendelkezésünkre. Ilyenek lehetnének a fogdaügynöki jelentések, amelyek a Fekete Sasok vezetőjét, Venkovits Károlyt tisztázzák a kémkedés vádja alól.

Az 1952-1953-ban lefolytatott miskolci és ózdi szociáldemokrata perek a megváltozott politikai viszonyok lenyomatai is egyúttal. Míg a miskolciak esetében a vádlottak kizárólag egykori szocdemek voltak, addig 1952-ben az ózdi perben volt „horthysta” főszolgabírók, csendőrök és katonai üzemi parancsnokok bevonásával a szociáldemokratákat gyakorlatilag egy platformra tették a „horthystákkal”, deklarálva, hogy a munkásáruló szocdemek a „fasiszta államrendszer” kiszolgálói voltak. Érdekes módon ennek bizonyítására több energiát fordítottak, mint a kémkedés

bebizonyítására, amit egy-egy Virág Sándorral folytatott beszélgetéssel egyszerűen adottnak vettek.

Az 1953-ban letartóztatott és jobboldali szociáldemokrataként bíróság elé állított Láng Lajos és Hódy Imre, valamint a kazincbarcikai internálótáborban lévő szervezkedési ügy miatt megvádolt mindkét Balogh István elleni eljárások ékes bizonyítékai annak, hogy a Nagy Imre által meghirdetett júniusi politika hatására, a törvénysértések felszámolásának jegyében valóban történt pozitív változás a jogszolgáltatási intézmények működésében. Az addig háborús büntettel, szervezkedéssel és kémkedéssel megvádolt Láng Lajost 1953 októberében csupán izgatás miatt marasztalták el és elsőfokon mindössze 1 év 2 hónap börtönre ítélték. Ezzel egyidőben a korábban – többek között a kazincbarcikai internálótáborbeli működése miatt – kémkedéssel és államrend elleni büntettel megvádolt dr. Balogh Istvánt ugyancsak izgatás büntette címén 3 év 9 hónappal sújtották. Szerencsésnek vallhatta magát a kazincbarcikai internálótáborban szökési tervbe belekevert Balogh István civil munkás is, akit korábban terrorbanda szervezésével és kémkedéssel vádoltak, de végül csak lösszerrejtegetés büntette miatt ítélték – akasztófa helyett – 7 évre.

A nagybarcai „szervezkedés” ügye ugyanakkor arra is rámutat, hogy az, ami „kint” érvényes volt, az „bent” nem működhetett. A konstruált nagybarcai szervezkedési ügy gyanúsítottjaival szemben az ÁVH budapesti központja 1950 elején még csak foglalkozni sem kívánt, ezért a gyanúsítottakat egyszerűen internálta. A kistarcsai internálótábor 1953-as felszámolása idején azonban – a szociáldemokratákkal és kommunistákkal ellentétben – őket is vád alá helyezték. A bíróság 1953

szeptemberében pedig az ügy érdemi kivizsgálása nélkül, egy sosem létező szervezkedés ügyében szabott ki a vádlottakra 10, 7, illetve 6 év börtönbüntetést.

A kazincbarcikai két Balogh-ügy egy további problémára is rávilágít: az ügynökök – alapvetően – ugyanúgy a sikeres „nyomozásban” voltak érdekeltek, mint a tartótisztjeik. Ez időnként túlzott aktivitásra készítette őket. A két Balogh-ügynél kiviláglik, hogy Máté József ügynök agent provocateurként próbálta már a Szovjetunióban, majd hazatérve a kazincbarcikai internálótáborban is behúzni rabtársait, majd Balogh Istvánt valamilyen politikai „büntetbe”, s utóbbi esetben eredménnyel is járt. Mindehhez ráadásul – volt rezidenseként – felhasznált egy másik ügynököt is, akivel elvileg kölcsönösen kontrollálniuk kellett volna egymás jelentéseit. A „vasmarokkal” fogott ügynökök tehát adandó esetben képesek voltak ügyeket kreálni, sőt – a jelek szerint tartótisztje tudta és engedélye nélkül – irányítani. Túlzott önállósága és „kezdeményező” mivolta miatt dorgálta meg a Névtelen Lelki Szervezet egykori tagjaira ráállított „Várkonyi” ügynököt is tartója, arra figyelmeztetve, hogy ha így folytatja, ő lesz a szervezkedés vezetője. Hálózati jelentések híján alátámasztani nem lehet, de a borsodnádasdi szervezkedési ügynél is felmerül, hogy az ügynök jóval kezdeményezőbb volt, mint amire „hivatott” lett volna.

A júniusi politikai hatással volt az ÁVH nyomozati módszereire is. A fizikai erőszak jelentősen háttérbe szorult. Fogdaügynöki és évekkel később készült kegyelmi kérvények tanúskodnak róla, hogy 1953 után elsősorban a pszichikai ráhatás eszközével éltek, s ez a kínzásoktól és agyonveréstől féltő gyanúsítottaknál

valóban működött. A néhol barátságos, néhol agresszív, nem egyszer nyíltan fenyegető hangnem folytonos váltakozása és ezáltal a kihallgatott permanens bizonytalanságban való tartása, a kedvezmények ok nélküli megvonása, a családtagok elhurcolásának kilátásba helyezése – kiegészülve a fogdaügynököknek az előadókkal való együttműködésre készítő folytonos rábeszélésével – elegendő volt ahhoz, hogy az érintett a koncepciónak megfelelően önmaga ellen tegyen terhelő vallomást. A Fiala József és társai ellen lefolytatott nyilvános tárgyalás is kiválóan rámutat arra, hogy az államvédelem fizikai erőszak alkalmazása nélkül is oly hatásosan tudta manipulálni áldozatait, hogy azok önként, „dalolva” tettek mindenre kiterjedő „beismerő” vallomást, ami aztán konkrétan akasztófára is juttatta néhányukat.

Az ügyek koncepcióval való terhelése az egész időszakon át jellemző maradt, bár 1953 után nem minden egyes ügynél és „csökkentett üzemmódban” érhető tetten. Az 1955-ben tárgyalt Abóczky József-féle ügynél koncepció nem érzékelhető. Az ezzel körülbelül egy időben lefolytatott Fehér Partizánok-pereknél ugyanakkor a tardi „fegyveres” csoport alakítása, a termelőszövetkezetek felbomlasztása, a szövetkezetek elleni szabotázsakció terén konkrétan kimutatható. A „csökkentett üzemmód” itt is érzékelhető: bár Fiala Józsefet előadója igyekezett „belevinni” kémkedésbe, hosszas „harcok” után végül elfogadta, hogy a férfi arra nem hajlandó. 1955-ben érzékelhető ugyanakkor egy elmozdulás, egy, az 1953-ban meginduló enyhülési folyamattal szembeni erőteljes visszarendeződési szándék, amely a borsodnádasi és a Fehér Partizán-ügyekben kiszabott börtönbüntetések nagyságán, valamint

a hat végrehajtott halálos ítéleten is megmutatkozott.

Az ÁVH 1953 után folytatott vizsgálati gyakorlata alapján az is szembetűnő, hogy olyan, kisebb fajsúlyú ügyekben is indítottak nyomozást, vagy folytatták a korábban felfüggesztett vizsgálatot, amelyeknek addig kevésbé tulajdonítottak nagy jelentőséget. Így került sor például három év elteltével, 1954/55-ben a Fehér Partizánok ügyében folytatott vizsgálat központi újraindítására és az ügy felgöngyölítésére, de eljárásokat indítottak olyan „csip-csup” ügyeknél is mint pl. a borsodnádasi vagy az Abóczky József-féle „mozgalom”, amelyhez hasonlóaknál – például 1952-ben az Izsófalva-környéki állítólagos szervezkedések – korábban mellőzték a teljeskörű vizsgálatot. Az ÁVH – miután megszűntek a központi megrendelésre, különböző politikai és társadalmi csoportok (Kisgazdapárt, szociáldemokraták, egyházak, kulákok, „horthysta” katonatisztek stb.) elleni kampányügyek – minden bizonnyal azzal a szándékkal koncentrált a korábban irrelevánsnak tartott szervezkedésekre, hogy bebizonyítsa: a Hatóságra a megváltozott politikai viszonyok között is szükség van a proletárdiktatúra fenntartásához.

Az 1950-es évek illegális szervezkedései kevésbé voltak hatékonyak, mint azt az ÁVH feltételezte róluk. Ezen rendszerellenes csoportok jelentős része az Amerika Hangja és a Szabad Európa Rádió azon propagandájának hatására alakult meg, hogy bármikor kitörhet a harmadik világháború és a rendszerváltozás órája közeleg. Az amerikai segítségben bízva aktivizálták magukat a Venkovits-testvérek és Fiala Józsefék is. Érdemi, – az amerikai hírszerzők által is elismert – fegyveres ellenállásra azonban esélyük sem volt. Mint az

ellenállócsoportoknak általában a tevékenységi körük a tagszervezésre, a röplapozásra és a tervezgetésre szorult. E téren mindkét társaság aktív volt, a Fehér Partizánok pedig a röplapterjesztésnek az ország különböző részeire való kiterjesztésével kifejezetten sikeresek voltak. Habár alapvetően mindkét társaság „ártalmatlan” volt a hatalom birtokosai számára, rendszerrel való szembenállásuk súlyos, néhányuk számára az életüket is megkövetelő megtorlást eredményezett.

A Rákosi-korszakban konstruált szervezkedési ügyek gyanúsítottainak és vádlottainak személyét tekintve szembeütő, hogy szinte semmi sem köti össze őket. Más-más háttérű és – ha egyáltalán ismerhető véleményük – eltérő politikai értékrendet valló személyeket találunk. Dancza Lajos a másként gondolkodók táborába tartozott, míg a miskolci és ózdi szociáldemokraták többsége a mérsékelt baloldali munkásságot képviselte. A Kolláth család ügyében egy értelmiségi kispolgári, kiscgazdapárti családot és környezetét vették célkeresztbe, míg a Kaffka-ügyben és a tábornok per alpereiben az ún. „horthysta” honvédtiszteket, a nagybarcai koncepciós perben pedig a hagyományos falusi „elitet”.

A tényleges ellenállócsoportok tagságát nézve ugyancsak széles palettát láthatunk. Meszerics Tamás részben jogosan jegyezte meg, hogy az első illegális szervezeteket a legális politikai világból kiszoruló radikális ellenzék helyi képviselőinek a vezetésével jöttek létre. Noha a később Fehér Partizánok nevet használó társaság alapjait Binder Oszkár személyében egy politikailag marginális személy tette le, az ellenállócsoport tényleges vezetője, Fiala József a Sulyok-párt egykori megyei titkára volt. Ugyancsak igazolható, hogy az

erőszakos kolhozosítás és a hívek üldözése jelentős paraszti tömegeket sodort az illegális csoportokba. A Fehér Partizánok Miskolc-környéki és délborsodi csoportjai kifejezetten ebből a körből kerültek ki. Alátámasztható Rainer M. János állítása is, miszerint a régi középosztály, a helyi politikai és presztízselít peremén állók erősítették a rendszerellenes mozgalmakat, a Fekete Sasok szervezkedést alapító Venkovits-testvérek apja jómódú nyomdatulajdonos volt, akit megfosztottak üzemétől és egy időre szabadságától is. A Fiala-féle szervezkedésnek is számos olyan tagja volt, aki korábban szűkebb, vagy szélesebb értelemben vett lakhelyén (városban, járásban, akár megyében) fontos közigazgatási pozíciót töltött be, vagy játszott jelentékeny társadalmi szerepet. A borsodi tényleges szervezkedések tagságát áttekintve fontos megjegyezni, hogy annak legaktívabb részét a kisegzisztenciákból álló kispolgári és a munkás réteg adta. Bár a munkásság számszerűleg kis százalékban képviseltette magát a szervezkedésekben, a dr. Hargitai Gyula által vezetett csoport legtevékenyebb tagjai Viskolcz Istvánnak köszönhetően épp a vasgyári munkásság köréből kerültek ki. A hivatalosan munkáshatalmat hirdető rendszernek éppúgy ellenségei voltak a munkások, mint a „horthystáknak” ledegradált volt katonák vagy tisztviselők. Egy részük még a kommunista párt tagja is volt, párttagságuk azonban inkább volt a túlélés eszköze, mint politikai elkötelezettségük bizonyítéka. Közös pontjuk – miként arra Meszerics Tamás felhívta a figyelmet – mindössze a függetlenségi eszme és a diffúz antikommunizmus volt. A szovjet- és kommunistaellenesség, a demokrácia iránti vágy vitte rá a társadalom legkülönbözőbb rétegeiből

származó és a legkülönbözőbb múlttal rendelkező embereket, hogy politikai ellenvéleményüknek rölapok útján, konspiratív módon adjanak hangot, mint ahogy arra is, hogy közösen, szervezeten készüljenek a diktatórikus rendszer megszűnésére és egy független és demokratikus ország megteremtésére.

A disszertáció szempontjából releváns publikációk

1. A miskolci „Fekete sasok” Levéltári Évkönyv. Új Folyam. MNL BAZML Miskolc, 2019. 107–131. https://mnl.gov.hu/sites/default/files/bazml/evkonyv_2019.pdf
2. A „demokratikus rendőrség foglya” Dancza Lajos nemzetgyűlési képviselő kálváriája. In: Levéltári Évkönyv. Új Folyam. MNL BAZML Miskolc, 2020. 215–268. https://mnl.gov.hu/sites/default/files/bazml/evkonyv_2020.pdf
3. A Virág-ügy. Konceptiós eljárás a miskolci jobboldali szociáldemokraták ellen. In: Herman Ottó Múzeum Évkönyve LVII-LIX. Miskolc, 2020. 253–268. https://hermuz.hu/wp-content/uploads/2021/01/book_home_LVIII-LIX_WEB_11_kis.pdf
4. Miskolci szociáldemokraták az ÁVH célkeresztjében. In: Zeman Ferenc (szerk.: Mozaikkockák. Fejezetek a magyar modernitás történetéből. Bálint Sándor Szellemi Örökségéért Alapítvány. Szeged, 2022. 103–127.
5. A Viszneki testvérek „kémszervezete” (1949-1950) In.: Történelem és Muzeológia – Miskolci Internetes Folyóirat. History & Museology: Online Journal of Miskolc, Hungary, 6. 2020-2021/1-2. (2022.) 182–196.

<https://tma-miskolc.hermuz.hu/wp-content/uploads/2022/04/7-Tort-Muze-2021-Kis-Jozsef-2022-marc-19.pdf>

6. A miskolci „tishti szervezkedés” – avagy a hadsereg feletti hatalomátvétel előkészítése. Levéltári Évkönyv. Új folyam IV. MNL BAZML Miskolc, 2022. 264–281.

https://mnl.gov.hu/sites/default/files/evkonyv_2022.pdf

7. A miskolci „Fehérpartizánok” nyomában. Egy szövevényes állambiztonsági nyomozás. In: Levéltári Évkönyv (Új folyam) MNL BAZML Miskolc, 2023. 184–204.

https://mnl.gov.hu/sites/default/files/mnl_bazvl_evkonyv_2023_2v.pdf

8. Az Egyesült Nemzetek Lapja - avagy hogyan látták a "Fehér Partizánok" a világot? In: Gyebnár Kristóf – Héjjas Flóra – Kiszely Tóth Anett (szerk.): Doktorandusz hallgatók XI. konferenciájának tanulmányai. Líceum Kiadó. Eger, 2025. 173–190.

9. Szervezkedési ügyek a kazincbarcikai internálótáborban. In: Levéltári Évkönyv. Új Folyam VI. MNL BAZVL Miskolc, 2024. 205–225 (2024)

https://mnl.gov.hu/sites/default/files/mnladmin46638-privat/mnl_bazvl_evkonyv_2024.pdf

10. A nagybarcai ügy 1949–1950. In: Czetz Balázs – Kunt Gergely – Szűts István Gergely (Szűts István Gergely történettudomány) (szerk.) A vidék és társadalmi : Tanítványi tanulmányok Ö. Kovács József 65. születésnapjára. Budapest, Miskolc: Magyar Nemzeti Levéltár, Miskolci Egyetem, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, pp 145-157 (2025)